

محازەرى يەكەم

پېشەكېيەك لەسەر دەروونزانی پەرودەیی

پېشەكى:

- سەرەتای دروست بوونی دەروونزانی وەكو زانست و جىبابونەوہى لە فەلسەفە دەكەرىتەوہ بۆ سالى (1879).
كاتىك زانا (شۇنت) يەكەم تاقىگەى دامەزراند لەشارى (لایبىزگا) لە ئەلمانیا، تىايدا دەستى كرد بە توپزىنەوہ و
لىكۆلىنەوہ لە دياردە دەروونىەكان كە تىيدا كرنكى بە ھۆش (الوعى) دەدا.

- ھەرودھا زانای ئەمريكى (ولبەم جىمس) كرنكى بە ڤيەنى (عەقلى) مرۆف دەدا. بۆ ئەو مەبەستە داواى لە خەلك
دەكرد كە پرۆسە عەقلىەكانى خۇيان شى بكنەوہ وەك: (ھەست و سۆز و ھەزو نارەزوو و بىر كرنەوہو
بىروباوەرەكان).

- لەسالى (1881) (جون واطسن) ئەنەمريكا دەستىكرد بە بەرپا كرنى شۇرشىكى نوئى لە دەروونزانىدا، ئەویش
بەدامەزراندنى (قوتابخانەى رەفتارى).

* پېنناسەى دەروونزانی:

ئەو زانستەيە كە لە رەفتارى مرۆف دەكۆلىتەوہ . وانا وەسف و باسى دەكات و ھەولئى تەفسىر كرنى و
لىكدانەوہى دەدات.

ئەگەل نريك بوونەوہى كۆتايى سەدەى نۆزدە كرنكى دان بە جئ بەجئ كرنى بىنەماكانى دەروونزانى دەستى پئ
كرد لە بوارى پەرودە.

- دەروونزانی پەروەردەیی:

• دواى ئەۋەدى بىر ياردرا ئە سالى 1888م كە زانستى دەروونزانی پەروەردەیی بابەتتىكى پىۋىستە بۇ نامادە كىردى مامۇستا ئە بواری پەروەردەدا.

• يەكەم كەس كە چەمكى دەروونزانی پەروەردە بەكارهیتنا زانای ئەمىرىكى (**ادوارد لى ثورندايك**) بوو.

• ئە سالى 1886م يەكەم بەرھەم ئەبارەى دەروونزانی پەروەردەیی نووسرا ئەلەين **ھۆپكۆنز** بە ناونیشانى دەروونزانی پەروەردەیی، پاشان ئەسالى 1891م چەنداین بەرھەم تر ئە لەين دەروونزانهكان وشارازەیان ئەبارەى دەروونزانی پەروەردەیی نووسرا و بلاوكرانەۋە بە ناونیشانى (دەروونزانی بنەرەتى و پەروەردە) و (دەروونزانی ئە پۇلدا).

• ئە سەكانى سەدەى بىستەم پىشنىيازكرا كە دەروونزانی پەروەردەیی بىستە بەشىكى سەربەخۇ ئەبەشەكانى دەروونزانی و ئە زانكۆ كۆلىژەكانى پەروەردە بخویندرىت.

* پىناسەى دەروونزانی پەروەردەیی:

- لىكى پىراكتىكىە ھەول دەدات بارودۇخە جىاجىياكانى ناو قوتابخانە و پۇل شىبكاتەۋە. ۋە ئەپرووداۋەكانى ناو پۇل بكوئىتەۋە. بۇ ئەۋەدى زۇرتىن زانىارى بەمامۇستا بەخشىت. تا بەباشتىن شىۋە پىروسى فىركردنى بەسەرگەۋتوۋىي ئەنجام بدات.

- بىرتى يە ئە لىكۆلىنەۋە و راشەكردن و شىكردنەۋەدى رەفتارى تاك ئە بابەتە پەروەردەییەكاندا بۇ زامىنكردنى تىگەيشتنى راست و دروست ئە پىروسى فىربوون و فىركردندا.

* ئامانجەكانى دەروونزانی پەروەردەیی:

-ئامانجى يەكەم:

بەرھەمھىنانى مەعرفەيەكى تىيۇرى يە ئە بارەى رەفتارى مۇۋت، ئەبارودۇخى وچوارچىئەى فىربوون و فىركردندا ، ئەوھش ئە رىگەى ئەو چەمك و پەرنسپ و تىيۇرە دەروونيانەى كە كار ئەسەر تىگەيشتن و راشەو كۆنترۆلكردن و ئاراستەكردنى رەفتار دەكەن كە پەيوەستن بە قوتابيان وشىوازەكانى فىربوونى قوتابى.

-ئامانجى دووم:

دانانى ئەو مەعرفە تىيۇرىە ئە چوارچىئەيەكى كەردەى و پراكتىكى كەوا بىت مامۇستايان و پەروەردەكاران بتوانن ئە بارودۇخى و فىربوونى ھو فىركردندا ناو پۇلدا بەكارى بەيىنن.

• بابەتەكانى دەروونزانی پەروەردەیی:

يەكەم : فىربوون و مەرجەكانى: دەروونزانی پەروەردەىي كرنكىيەكى زۇر بە پرۇسەى فىربوونى مۇۋت دەدات، فىربوونىش برىتى يە ئە كۆرانكارى كەرن ئە ھەئسوكەوت و رەفتارو بىركردنەوھى تاك، مۇۋت ئەرىگەى فىربوونەوھە شارەزايى يەكى زۇر ئەبارەى زيان و دياردەكان پەيدادەكات، ئىتر ئەو فىربوونە ئەرىگەى دووبارەكردنەوھە بىت يان ھەستىيىكردنى ئەو شارەزايانەى كە رووبەروويان دەبىتەوھە. فىربوون پەيوەستە بە كۆمەلەك فاكترەوھە ئەوانە پىگەيشتن و راھىنان و شىوازو رىگەكانى فىركردن و نامرازەكانى روونكردنەوھە پالئەرو ھەزو نارەزووى تاك بۇ فىربوون.

دووم : بنەما دەروونىيەكانى فىربوون و پرۇسەى فىركردن: فىركردن پشت بە قوتابى و مامۇستاو چەند فاكترەيىكى تر دەبەستىت واتە بە ھەموويان پرۇسەى فىركردن بە ئەنجام دەكەيەنن، زىنكەى دەروونى و كۆمەلەيەتى و ئابوورى و سىياسى و رۇشنىبىرى قوتابى و مامۇستا كاريگەرى يەكى زۇريان ھەيە ئەسەر پرۇسەى فىركردن و فىربوون، ھەر ئەبەر ئەمەشە بەردەوام ساىكۇلۇژىيە پەروەردەىي لىكۇلەينەوھە و تويۇنەوھى زانستى ئەسەر بارى دەروونى و پالئەرو ھەئچوون و زىرەكى و ھەزو نارەزوو و كەسايەتى قوتابى و مامۇستا دەكات و دەيان بەستىتەوھە بەو زىنكەو بارودۇخەى كە ھەردووكيانى تىدا دەزىن، بۇ ئەوھى بە قازانجى پرۇسەى فىركردن و فىربوون تەواو بىت.

دەروونزانی پەروەردەیی - قۇئالغى دووم - بەشى زانستە كۆمەلەتتە

سېئەم : تىۋرەكانى فېربوون: ھەرۋەھا دەروونزانی پەروەردەیی كرنكى يەكى زۇرىش بە تىۋرەكانى فېربوون دەدات و بەردەوام ئە لىكۆلىنەو و تاوتويكردنى تىۋرەكانى فېربووندايە، ئە بواردەكانى ژياندا جى بەجى يان دەكات، دەرنەنجامى توپزىنەو دەكان نامازە بۇ سەركەوتن و كرنكى زۇر ئە تىۋرەكانى فېربوون دەكەن و كاريگەرى زۇريان ئە پرۆسى فېربووندا ھەيە.

جوارەم : پرۆسە توانا ەقلىەكان: لىكۆلىنەو و تاوتويكردنى پرۆسە ەقلىەكان قوتابى كرنكى خۇيان ئە بواری دەروونزانی پەروەردەیی دا ھەيە و ئەو رىكايەو دەتوانىن بەرنامەو پرۆگرامەكانى قۇئالغەكانى خويىندىن دابنىيىن بەمەرجىك ھاوتەرىب و كونجاو بىت ئەكەل توانا لىھاتووى و ناستى زىرەكى قوتابىيان، واتە رىكخستنى پرۆگرامەكان ئە ناسانەو بۇ كران ئە سادەو ساكارەو بۇ ئالوزو ئە ھەست پىكراو ەو بۇ ھەست پىنەكراو.

پىنچەم : پىوانەو ھەلەسەنگاندنى دەروونى: يەكىكى تر ئەو بابەتە كرنكانى كە دەروونزانی پەروەردەیی كرنكى پىدەدات، پىوانەو ھەلەسەنگاندنە، ئەبەرنەو بە كۆلەكەو بېرەمى پىشى پرۆسى فېركردن و فېربوونە. مەبەستى سەركەكى پرۆسى فېركردن و فېربوون كۆرانكارى كرنە ئە رەفتارو ھەلەسەكەوت و بىركردنەو قوتابى، نىنجا ئەكەر پرۆسى پىوانەو ھەلەسەنگاندن نەبىت، ئەوا بەھىچ شىۋەيەك ناتوانىن ئەو كۆرانكارىانە پىوانە بەكەين و سەركەوتن يان سەرنەكەوتنى پرۆسەكە ھەلەسەنگىنىن.

شەشەم : پالەرو ناراستەو سۆزو ھەلچوونەكانى قوتابى: پالەنەر و ھەزو نارەزوو و سۆزو ھەلچوونەكانى قوتابى يان كاريگەرى خۇيان ھەيە ئەسەر پرۆسى فېركردن و فېربوون، واتە ئەكەر قوتابى ھەزوو نارەزووى ئە بابەتەك نەبىت و تام و چىزۇ خۇشى ئى وەرنەگرىت ئەوا فېربوون زۇر زەھمەت دەبىت، ھەرۋەھا ناراستەو سۆزو پەيوەندى نىوان مامۇستا و قوتابى زۇر پىۋىستە بۇ فېربوون و فېركردن.

ھەتەم : كەشەكردن و كرنكى بۇ قوتابى : ئەم بابەتە جەخت دەكاتەو ئەسەر لىكۆلىنەو ئەتايەتەندىەكانى كەشە قوتابىيان، بەتايەتەنى ئە پووى جەستەيى و دەروونى و پىكھاتەيى و جۆلەيى يەو، ھەرۋەھا جەخت دەكات ئەسەر لىكۆلىنەو ئەو فاكتەرانەكى كە كاريگەريان ھەيە ئەسەر كەشە قوتابىيان.

دەروونزانی پەرودەیی - قۇئانغى دووم - بەشى زانستە كۆمەلەتتەگان

هەشتەم : رېنمايى و ناراستەکردنى دەروونى و پەرودەیی: ئەلەیکى ترمو دەروونزانی پەرودەیی گرنكى بە رېنمايى دەروونى و ناراستەکردنى دەروونى و پەرودەیی دەدات و بە بابەتتىكى گرنكى دادەنیت, ئەبەر ئەو ئەمیانەى پروسەى فېرکردن و فېرپووندا كۆمەلەك كېشەو كېرگرتى دەروونى و پەرودەیی و كۆمەلەتتى دروست دەبن و پېويستە ئەكاتى خۇیدا چارەسەر بکرىن, چونكە پشت كوى خستنیان و چارەسەر نەکردنیان دەبن بە كۆسپ و تەگەرە ئەبەردەم قوتابیدا, ئەبەر ئەو زۆر گرنگە ئە قوتابخانە رابەرى پەرودەیی و دەروونى هەبیت بۆ ئەو بە كارى رېنمايکردن و ناراستەکردنى قوتابیان هەبستیت و بەرەو بواری خویندن ناراستەیان بکات و هەوئى چارەسەرکردنى كرفتهگانیان بدات.

* گرنكى دەروونزانی پەرودەیی بۆ مامۇستا:

ئەگەر مامۇستا شارەزایی و زانیارى پېويستى دەبارەى سايكۆلۆژیای پەرودەیی و پېشى مامۇستایەتى نەبیت . جۆن وانە دەلئتەو؟

1- هەول دەدات وەك جۆن ئە كۇندا وانە كوتراوتەو. ئەویش وەك ئەوانەى پېش خۇى وانە بئیتەو.

2- هەول دەدات كە لاسایی هاوری و مامۇستاكانى هاویشەى خۇى بکاتەو و . وەك ئەوان وانە بئیتەو

3- یان ئەوانەیه مامۇستا پشت بە هەولدان و هەلەکردن (المحاوله والخطا) بېستیت .

- 1- دوورخستەنەوئى كشت دياردەيەكى نامۇ و نادروست لە دەرووبەرى پروسى فىربوون و فىركردندا. كە دروست دەبىت لەرپىگى ووتووئىركردن و لاسايى كردنەوئى فۇلكۇرى پەرودەيى كە لەناو كۆمەلگادا باوئە. وئەوئەدات كە مامۇستا لىھاتوو بىت لە توئزىنەوئى زانستى دروست كە يارمەتتەدات بۇ تىگەشتىنى دياردەگان و شىكردنەوئى بە رىكايەكى زانست.
- 2- سوود وەرگرتن لە جەمك و تىوئە دەروونىەگان لە بوارەگانى كەشە و پالئەرو زىرەكى و يادگە و بىركردنەوئى و جارەسەرى كىروكرفتەگاندا. بۇ تىگەشتىنى پروسى فىربوون و فىركردن وەرپنماي كردن و پىشكەش كردنى جىبەجى كراوئە پەرودەيىە پۆلەيەگان لەم بوارانەدا.
- 3- يارمەتتەدانى مامۇستا بۇ پىشپىنى كردنىكى زانستىانەي رەفتارى قوتابى: نەمەش لە كاتى لىكۆلەنەوئى نەو ھۆكارانەي كە پەيوئەندى بەسەركەوتن ھەيە لە فىركردنى لە قوتابخانەدا . وئە ھۆكارانەش برىتپىن لە : رىكايەگانى وئەوئەنەوئىە . وئە ھۆيەگانى روونكردنەوئى . وئە كەسايەتى قوتابى و . وئە ناستى پىگەشتىن . و ھۆكارى بۇماوئى . و بارودۇخى كۆمەلەتتەي.
- 4- زاننى پالئەرەگانى رەوشتى قوتابيان لە زيانى قوتابخانەدا . وئە جۇنەتتى سوود وەرگرتنى لە لىكۆلەنەوئى نەم پالئەرانە بۇ باشتىركردن و وەرگرتنى قوتابى بۇ فىركردنى بە ھەزوو و ئارەزوو لە جىياتى پەنا بردن بۇ سزادان.
- 5- توئزىنەوئى لەسەر كىشەگانى دەروونى قوتابيان دەكات وئەك نەوئى كە پەيوئەندى بە دواكەوتن لە خويئەنەوئى ھەيە.
- 6- لىكۆلەنەوئى جىياوئى تاكى (الفروق الفردية) لە نىوان قوتابياندا وئەكو جىياوئى زىنگەيان و بارودۇخى كەشەكردنە كۆمەلەتتەي و ئابوورى قوتابى . وئە كارىگەرى نەم بارودۇخە لەسەر دەستكەوتنى خويئەندىيان.

* مامۇستا بە چەند رۆلکە ھەندەستیت ئە ناو قوتابخانە :

1- مامۇستا وەك شارەزایەكى وائەووتنەوہ: مامۇستا شارەزایە بەھۆی ئەوہى كە نامادەكراویكى ئەكادیمیە كە نامادەكراویكى شیاوہ و شارەزایەكى راستى ھەیە ئەبەرئەوہى وای ئى دەكات توانای ھەبیت بۆ پیتكەش كەردن و ھەئبژاردنى رچكەو وشیاوہكارگىریەكان بۆ وائەووتنەوہ شیاوہكان.

2- مامۇستا وەك وروژینەرى پالئەرى بۆ فیربوون :

ئە مامۇستا جاوہروان دەكریت كە خاوەنى ئەو نامرازانە بىت كە دەبیتە ھۆی پالئەرى خودى بۆ ئەوہى قوتابیان وائى بكات جاك وزیندوو بىت و ئە پالئەرى دەرەكیەوہ بگوازیتەوہ بۆ پالئەرى خودى و خویندكارەكان ببات بەرەو فیركەردنى پیداویتىیە زانیاریەكانى ناوخۆى خودى خویان .

2- مامۇستا وەك كارگىرى: جاوہروان دەكریت پلان دابنى و رچكستنى و نامادەكارى ھەبیت بۆ ھەئویتە پەروەردەییەكان وچى بەجى كەردنى و ھەئسەنگاندنى و ھەرئەویشە دروستكەرى بریارە ئە ھەموو ئەوشتانەى كە پىی ھەندەستیت و كارى پى دەكات ئە بواری كارگىرى و فیركاریدا.

3- مامۇستا وەك سەركرەدە:

مامۇستای سەرکەوتوو سەرکەدیەكى سەرکەوتووہ . ووزەى قوتابیان دەقۇزیتەوہ بۆ بەرەو پیتش بردن و كەشەپیدانى توانای قوتابیان . كەمكەردنەوہى ھەستى دئەراوكنى ئى قوتابیان. ھاورىیەكى دئسۆز بىت . دەبیت جىكای باوہرى قوتابیان بىت.

5- مامۇستا وەك رابەر:

دەتوانى زۇربەى كیشە ناسانەكانى قوتابیان جارەسەر بكات .كە دەرئەنجامى كار لىكەردنى پۆلییەكان و كار لىكەردنى قوتابیان ئەكەل ھاورىكانیان و مامۇستاكانيان. ئەكەل بابەتە فیركارىیەكان . رۆلى مامۇستا دیارى دەكریت ئەم بارەدا بەوہى یارمەتى قوتابیان دەدات ئەسەر كەشە و ھەئكەردنى ناسایی ئە پەيوەندىیە پۆلیەكان كە بەدەر بى ئە ھەرەشەوہ.

6- مامۇستا وەك نەمۇنە:

مامۇستا نەمۇنەيە لە ھەموو نەو شتەنەي كە دەيانخاتە روو لە رەفتارى جۆلەيى و دەرىپىن و جەستەيى و بىر كەرنەو دەي .....ھتەد. لەھەموو جارىكدا كە پەيامەكەي پىشكەش دەكات شياوہ بۇ نەو دەي بىتە نەمۇنە بۇ قوتابىەگانى.

7- مامۇستا وەك نەندازيارىكى ژىنگەيى :

تويژىنەو ەگان كرنكى رىكخستنى ژىنگەي مادى بۇ ژوورى پۆلەيەگان روونكر دۆتەوہ كە كارىگەرى ھەيە لەسەر ووروزاندىنى پالەنەرى قوتابىيان ، نەمەش كۆمەلەيىك رى و شوين كۆرانكارى لەخۇ دەكرىت وەكو ھەندى كارى ھونەرى دەستى يان پۆستەرات.